

VILNIAUS ISTORINIO CENTRO IŠSKIRTINĖ VISUOTINĖ VERTĖ

2023 m. birželio 27 d.

Įrašymo pagrindimas

1994 m. nominacija (UNESCO PPK 18 sesijos nutarimas Nr.18 COM XI)

„Vilniaus senamiestis yra istorinis miestas, atitinkantis Pasaulio kultūros paveldo istorinių miestų (ii)* kategoriją kaip ypatinga visuotinės reikšmės kultūros vertybė, sukaupusi visas miesto raidos ypatybes **nuo XIII a. iki šių dienų**. Vilniaus senamiestyje šiuo metu gyvena apie 27 tūkst. gyventojų ir 40 metų trunkančios pastangos jį išsaugoti rodo, kad tam yra visos galimybės.“

*istoriniai miestai, kuriuose tebegyvenama – jie dėl savo prigimties plėtojosi ir plėtosis toliau veikiami socialinių, ekonominių ir kultūrinių pokyčių. (Konvencijos įgyvendinimo gairės, 3 priedas „Tam tikrų kategorijų vertybių įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą gairės)

„Istoriniu ir kultūriniu požiūriu, Vilniaus senamiestį galima lyginti su Krokuvos (Lenkija) senamiesčiu. Istorijos eigoje abu miestai buvo dvi Žečpospolitos sostinės. Vilnius yra vienas iš reikšmingiausių baltų kultūros palikimo ir su juo susijusių persipynusių kitų Europos šalių tradicijų pasekmė. Be to, Vilnius darė didelę įtaką Baltarusijai, Ukrainai bei Lenkijai, buvo labai svarbus šioms valstybėms.“

Įrašymo kriterijai

1994 m. nominacija (UNESCO PPK 18 sesijos nutarimas Nr.18 COM XI)

2012 m. retrospektyvinis aprašas (UNESCO PPK 37 sesijos nutarimas Nr. 8E)

II kriterijus. Vilnius yra išskirtinis viduramžiais susiformavusio miesto pavyzdys, kelis šimtmečius daręs didelę įtaką architektūros ir kultūros raidai didelėje Rytų Europos dalyje.

IV kriterijus. Dėl miestovaizdžio ir išsaugotos didelės pastatų įvairovės Vilnius yra išskirtinis organiškai per penkis amžius susiformavusio Vidurio Europos miesto pavyzdys.

Vilniaus istorinio centro IVV

Kriterijus (ii)

Vilnius yra išskirtinis viduramžiais susiformavusio miesto pavyzdys, kelis šimtmečius daręs didelę įtaką architektūros ir kultūros raidai didelėje Rytų Europos dalyje.

Vertės/atributai

D. Pastatų turtingumas, kultūros istorija, tautos ir visuomenės dvasia yra reikšmingas tiek Lietuvos valstybei, tiek dideliame Rytų Europos regionui

- Svarbus politinis, mokslo ir kultūros centras, daręs įtaką kultūros ir architektūros plėtrai daug kur Rytų Europoje: Vakarų vertybių sklaida LDK, Vilniaus universitetas, knygų leidyba (pirmoji knyga senąja slavų kalba, latvių kalba), svarbus religinis centras (religinių pastatų gausa ir įvairovė)
- Rytų ir Vakarų kultūrų sąveikos pavyzdys, vienas iš tolimiausių Rytų Europos viduramžių architektūros pavyzdžių, Vilniaus baroko mokykla

Kriterijus (iv)

Dėl miestovaizdžio ir išsaugotos didelės pastatų įvairovės Vilnius yra išskirtinis organiškai per penkis amžius susiformavusio Vidurio Europos miesto pavyzdys.

Vertės/ atributai

A. Miesto harmoningumas ir integralumas, pasireiškiantis kaip kūrybinės žmonių veiklos bei natūralios miesto aplinkos sąveikos vaisius

- Gamtinė aplinka: Neris ir Vilnios slėniai
- Viduramžių gatvių tinklas, įvairių laikotarpių pastatai ir jų istorinė aplinka
- Vilniaus senamiesčio zonos, jų priklausiniai: Vilniaus pilių teritorija, istorinis branduolys gynybinės sienos viduje, istoriniai priemiesčiai
  - Panoramos, siluetai

B. Miesto planas ir erdvės struktūra, atspindinti visą miesto evoliuciją – nuo Lietuvos valstybės užuomazgų iki XX a. pr.

- Gotika:
Urbanistinės struktūros, pastatai ir jų ansambliai
- Renesansas:
Urbanistinės struktūros, pastatai ir jų ansambliai
- Barokas:
Urbanistinės struktūros, pastatai ir jų ansambliai
- Klasicizmas, romantizmas, XIX a. pr. architektūra:
Urbanistinės struktūros, pastatai ir jų ansambliai

C. Senų ir unikalių statinių (objektų) tankumas, jų ansamblių bei meno kūrinių tarpusavio sąveika

Išskirtos pastatų, kompleksų grupės (6), kiti (kasdieniai) pastatai, jų funkciniai-erdviniai ryšiai, muziejai (jų ekspozitai)

E. Svarbių administracinių, kultūrinių, religinių ir kasdienės miestiečių buities objektų istorinė sandauga yra ilgametės sostinės ir miesto centro pavyzdys

Išskirtos pastatų, kompleksų grupių, erdvių funkcijos, tradicijos

F. Išskirtinė Vilniaus senamiesčio savybė yra jo universalumas – harmoninga jo įvairių ypatybių gausos visuma

Autentiškumas

2012 m. retrospektyvinis aprašas (UNESCO PPK 37 sesijos nutarimas Nr. 8E)

Dabartinis miestas yra išsaugojęs autentiškas materialiojo paveldo savybes ir procesų tęstinumą, meno ir gyvenimo būdo tradicijas, nulemtas audringos miesto bei šalies istorijos bei politinės, ekonominės ir kultūrinės raidos laikotarpių.

Erdvinę miesto struktūrą ir aplinką užpildančios **daugelio pastatų formos, medžiagos ir statybos technologijos yra autentiškos**. Daugybė pastatų išsaugojo kelis istorinius sluoksnius, nes kintant stiliams jie buvo perstatyti įjungiant senus pastatus į naujus. Nuo karo gaisrų – ypač per Antrąjį pasaulinį karą – nukentėję pastatai buvo rekonstruoti pasitelkus tam laikui būdingus techninius sprendimus, o tradiciniai restauravimo metodai taikyti tik atkuriant paminklus ir ypatingos vertės detales. Apskritai autentiškumu pasižymi sklypų struktūra, pastatų konstrukcijos ir erdvinis vidaus išdėstymas, išskirtiniai vidaus apdailos elementai, įranga, išorės sienų paviršiai, skirtinga fasadų, durų, langų, stogų apdaila, gatvių ir aikščių grindiniai, inžinerinių konstrukcijų ir transporto infrastruktūros elementai, taip pat per meną ir tradicijas išreikštas išlikęs nematerialusis paveldas.

1994 m. nominacija (UNESCO PPK 18 sesijos nutarimas Nr.18 COM XI)

Istorinio urbanistinio audinio ir išlikusių istorinių pastatų autentiškumas yra didelis (high authenticity), atsiskleidžiantis per kompoziciją (design), medžiagas, technologijas ir **aplinką** (setting). Jis pristato keletą amžių audringą Lietuvos sostinės istoriją ir politinę bei kultūrinę raidą.

Autentiškumas

1994 m. nominacija (UNESCO PPK 18 sesijos nutarimas Nr.18 COM XI)

Istorinio urbanistinio audinio ir išlikusių istorinių pastatų autentiškumas yra didelis (*high authenticity*), atsiskleidžiantis per kompoziciją (*design*), medžiagas, technologijas ir **aplinką** (*setting*). Jis pristato keletą amžių audringą Lietuvos sostinės istoriją ir politinę bei kultūrinę raidą.

Istorinės aplinkos svarba pabrėžiama ir autentiškumo požymiuose:

(iii) indications as to
the authenticity of the
property
Authenticity
features of
the value

The radial network of the streets formed in the Middle Ages, 324 historical buildings representing the Gothic, the Renaissance, the Baroque, the Classical and the 19th century Romanticism periods of architecture together with historical spacial surroundings.

KVR: Senamiesčio teritorijoje yra 628 kultūros paveldo objektai (įskaitant ir esančius kompleksuose), iš jų 97 paskelbti kultūros paminklais, 388 pripažinti valstybės saugomais.

Vientisumas

2012 m. retrospektyvinis aprašas (UNESCO PPK 37 sesijos nutarimas Nr. 8E)

Vertybė yra 352 ha ploto ir apima visas savybes (attributes), perteikiančias jos išskirtinę visuotinę vertę. Vilniaus istorinis centras išlaikė viduramžius menantį spindulinį (radialinį) gatvių tinklą. Jo erdvinė struktūra atspindi tiek stiliaus kaitos, tiek vietovę ištikusią politinių ir gamtos nelaimių raidą. Vertybė išsaugojo išskirtines savybes, tokias kaip **16-ojo amžiaus universiteto ansamblis, Rotušė su aikšte, visų religinių konfesijų maldos namai ir gatvių tinklas be reikšmingų trūkumų**. Tik keliose vietose užfiksuota okupacijų ir karų metu padaryta žala, įskaitant Katedros aikštę, dengiančią Žemutinės pilies, nugriautos po 3-iojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m., pamatus, tuščią Didžiosios sinagogos, nugriautos po II pasaulinio karo, vietą ir greta įrengtą plačios alėjos fragmentą Vokiečių gatvės dalyje (Deutsche Gasse), taip pat kelias kitas aikštes ir šiuolaikinius pastatus, pakeitusius minėtu istoriniu laikotarpiu sunaikintus elementus.

Šie išnykę ir pasikeitę bruožai tebėra istorijos šaltiniuose, kruopščiose archeologinių ir istorinių tyrimų ataskaitose, dailės ir taikomųjų menų kūriniuose, gyvosiose muzikos, teatro ir svetingumo tradicijose. Kai kurios erdvės, paskirtys ir veikla natūraliai keičiasi keičiantis socialiniams ir ekonominiams poreikiams, tačiau vertybės reikšmė išliko lengvai atpažįstama. Vilnius išlaikė savo politinį vaidmenį ir ekonominę bei kultūrinę reikšmę šalyje ir regione, o dabartinis pavidalas puikiai atspindi jo sudėtingą istoriją.

Aprašymas

1994 m. nominacija (UNESCO PPK 18 sesijos nutarimas Nr.18 COM XI)

Vilniaus senamiesčio zonos:

- Vilniaus pilių teritorija,
- istorinis branduolys gynybinės sienos viduje,
- istoriniai priemiesčiai

Išskirti pagrindiniai pastatai ir jų kompleksai:

- Pilis – Katedra;
- Bernardinų – Šv. Onos – Šv. Mykolo – Šv. Mergelės Marijos bažnyčios;
- Šv. Jonų bažnyčia – Universitetas – Generalgubernatoriaus rezidencija (dabartinė Prezidentūra);
- Aušros Vartai – Šv. Teresės bažnyčia – Šv. Dvasios cerkvė – Bazilijonų bažnyčia – Nacionalinė filharmonija;
- Šv. Mikalojaus – Pranciškonų – Liuteronų bažnyčios;
- Vizitiečių – Misionierių bažnyčios.

Šiems ansambliams priklauso: Pilies, Aušros vartų, Šv. Jono, Dominikonų, Vilniaus, Universiteto, Skapo, Bernardinų, Šv. Mykolo ir Stiklių gatvės bei Gedimino prospektas; Rotušės, Daukanto ir Universiteto aikštės.

Pagrindinės gatvės: Pilies, Didžioji ir Aušros vartų gatvės (kompozicinė ašis), kitos: Užupio - Polocko, Subačiaus, Rūdininkų-Šv. Stepono, Šv. Jono - Dominikonų, Trakų - J. Basanavičiaus, Vokiečių - Vilniaus, Liejyklos - Tilto, Pylimo - Jogailos, T. Vrublevskio, Arsenalo - Goštauto ir rytinė Gedimino prospekto dalis.

Panoraminės apžvalgos vietos: Aukštutinės pilies kalva ir pilies bokštas, Trijų kryžių kalnas ir Bekešo kalva, Arsenalas Bokšto gatvėje, Mindaugo g. bei dešinysis Neris krantas. Kraštovaizdžio ir pastatų siluetai matomi ne dangaus, bet gretimų kalvų fone.

Taip pat greta kasdienių istorinių pastatų: 20 katalikų bažnyčių, 4 stačiatikių cerkvės, po vieną liuteronų, reformatų, unitų bažnyčia, viena sinagoga (minima, jog yra daugiau mažų), 21 vienuolynas, daugiau nei 20 rūmų, Rotušė, Mažoji gildija, ir kt.

In this landscape the Vilnius Old Town is composed of three urban zones which demonstrate their different character and origin as well as their different natural environment.

They are as follows:

- The Vilnius Castle zone, to which the territories of the Lower and Upper Castles as well as those of the former Crooked Castle with their surroundings are attached.
- The central part of the Vilnius Old Town which in older times had been girdled by the town defence wall (historical nucleus).
- The Vilnius suburban zone dating back to the times of the Grand Duchy of Lithuania. It embraces the city area, the urban structure of which had been formed by the late 18th century (i.e.

The main buildings and their complexes historically form six big groups: 1. Castle-Cathedral; 2. Bernardines-St. Ann s-St. Michael's-Virgin Mary's Cathedral; 3. St. John's-University- the Palace of the Governor-General's residence; 4. Aušros Gate-St. Teresa's - the Church of Holy Spirit-Basilians-Philharmonic Society; 5. St.Nicholas - Franciscans-Lutherans; 6. Visitation-Missionaries. To architectural ensembles belong Pilies, Aušros Gate, St.John's, Dominicans, Vilniaus, University, Skapo, Bernardines, St.Michael's and Stiklių streets as well as Gediminas Avenue; the Town Hall, Daukanto and University Squares.

Thus, the Old Town is comprised of 112 block, the 5 of which form the zone of castles, 49 - a historical nucleus and 58 - the zone of historical suburbs. The Old Town can boast of 10 squares as well as of several bigger spaces at the crossroads and in front of some buildings. The main functional and compositional axis of the Old Town - the route of Pilies, Didžiosios and Aušros streets linking the complex of the North Castles, the Town Hall and the only survived southern Aušros (Medininkai) Gate. Other main streets of the Old Town - Užupio-Polocko, Subačiaus, Rūdininkų-Šv. Stepono, Šv. Jono-Dominikonų, Trakų-J.Basanavičiaus, Vokiečių-Vilniaus, Liejyklos-Tilto, Pylimo-Jogailos (a majority of them are leading in the direction of the town defence wall) as well as T.Vrublevskio, Arsenalo-Goštautų and the Eastern part of Gediminas Avenue.

The Vilnius Old Town, besides the ordinary historical dwelling houses, can also boast of 20 Catholic churches, 4 Orthodox churches, one Lutheran and one Reformed Evangelical churches, one Unnits (East Catholic) church, one Jewish Synagogue (a number of smaller synagogues have also survived), 21 monasteries, over 20 palaces of the then noblemen as well as of the buildings of the Town Hall, the Small Guild as well as other significant structures belonging to a later (19th-early 20th c.) period.

The buildings of the Old Town display different architectural styles: the late Roman (only some fragments have survived), the early and late Gothic, Renaissance (mannerism), the early, mature and late Baroque, Classical, Empire as well as the "brick" Eclecticism. Historicity and Modernism.

The Old Town and its surroundings offer a lot of natural panoramic spots of observation - the hill of the Upper Castle and the Tower, the Hill of Three Crosses and Bekešo Hill, the Arsenal in Bokšto street, Mindaugo st., the right bank of the River Neris. One can mainly observe the silhouettes of the panorama and buildings against the background of the adjacent hills but not against the one of the sky.